

UDC 343.819.5(497.113 Novi Sad)“1941/1945”
UDC 94(497.113 Novi Sad)“1941/1945”
https://doi.org/10.18485/ms_zmsi.2024.110.8
ОРИГИНАЛНИ НАУЧНИ РАД
Примљен: 20. 9. 2024.
Прихваћен: 24. 9. 2024.

Др НЕБОЈША СТАМБОЛИЈА, виши научни сарадник
Институт за савремену историју
Трг Николе Пашића 11, Београд, Србија
Е-адреса: nstambolija@yahoo.com

Др БОРИС ТОМАНИЋ, научни сарадник
Институт за савремену историју
Трг Николе Пашића 11, Београд, Србија
Е-адреса: borisbox62@gmail.com

Др ДУШАН БОЈКОВИЋ, научни сарадник, виши архивиста
Архив Југославије
Васе Пелагића 33, Београд, Србија
Е-адреса: dsnbojkovic@gmail.com

СТАТИСТИЧКА АНАЛИЗА ЖРТАВА ДРУГОГ СВЕТСКОГ РАТА У НОВОСАДСКОМ ОКРУГУ: ПОКУШАЈ КВАНТИФИКАЦИЈЕ НА ОСНОВУ ДОСТУПНИХ ПОПИСА

САЖЕТАК: Тема овог рада је анализа људских жртава за време Другог светског рата у Новосадском округу. Непосредно након завршетка Другог светског рата, Новосадски округ су сачињавали Бачкопаланачки, Кулски, Новосадски, Старобечејски, Тителски и Жабалски срез, као и Град Нови Сад. Коришћени су подаци Државне комисије за утврђивање злочина окупатора и њихових помагача из 1945. и 1946. и Пописа жртава рата, спроведеног 1964, од стране Савезне пописне комисије. Након уводног дела рада, у коме се дефинише географски простор који се анализира, дат је кратак преглед историјата Државне комисије (као и њој подређене, покрајинске комисије за Војводину). У главном делу рада статистички се анализирају жртве у Новосадском округу на основу података Државне комисије. Анализа је вршена према начину страдања, починиоцима злочина, територијалној расподели, као и родно-старосној структури жртава. У другом делу текста је дат кратак историјат деловања Савезне пописне комисије, а резултати Пописа жртава рата на простору, који је приближно обухватао Новосадски округ, упоређени су са резултатима Државне

комисије. У раду је коришћена изворна и објављена грађа, првенствено из Архива Југославије, као и одговарајућа периодика и литература.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Други светски рат, ратни злочини, Државна комисија за утврђивање злочина окупатора и њихових помагача, покрајинска комисија за Војводину, Савезна пописна комисија, Војводина, Новосадски округ, Нови Сад

АДМИНИСТРАТИВНА ПОДЕЛА НОВОСАДСКОГ ОКРУГА 1945–1946.

Након ослобођења Србије, крајем 1944. године, одлуком Антифашистичке скупштине народног ослобођења Србије, успостављена је нова административно-територијална подела која је била директни наставак територијалне поделе засноване на мрежи народноослободилачких одбора (сеоски, општински, градски, срески и окружни). Оваква, готово идентична територијална подела, озакоњена је првим послератним Законом о административној подели, који је донет 1. септембра 1945. године. Федерална Србија била је сачињена од 16 округа (Београдски, Ваљевски, Врањски, Крагујевачки, Крушевачки, Лесковачки, Моравски, Новопазарски, Нишки, Пиротски, Подрински, Пожаревачки, Тимочки, Топлички, Ужички и Чачански), подручја града Београда, Аутономне Покрајине Војводине и Аутономне Косовско-метохијске области. Према Закону о установљењу и устројству Аутономне Покрајине Војводине, који је такође донесен 1. септембра 1945. године, Војводина је подељена на шест округа: Новосадски (Нови Сад), Сремски (Сремска Митровица), Панчевачки (Панчево), Петровградски (Петровград), Сомборски (Сомбор) и Суботички (Суботица). Територија Новосадског округа била је подељена на шест срезова: Новосадски, Бачкопаланачки, Кулски, Старобечејски, Жабаљски и Тителски, као и подручје Града Новог Сада. Међутим,

Карта бр. 1. Административна подела Новосадског округа 1945–1946. године

већ након годину дана, 27. септембра 1946, окружни народни одбори су укинута и престали су са радом 15. октобра 1946. године. Истовремено, донет је нови Закон о административној подели Војводине којом је она подељена на 23 среза.¹

ДРЖАВНА КОМИСИЈА ЗА УТВРЂИВАЊЕ ЗЛОЧИНА ОКУПАТОРА И ЊИХОВИХ ПОМАГАЧА

Прва упутства у вези са истраживањем ратних злочина почињених током Другог светског рата на тлу окупиране Југославије руководство Народноослободилачког покрета издало је 20. октобра 1942. Годину дана касније, 30. новембра 1943, Одлуком бр. 10 усвојеном на Другом заседању Антифашистичког већа народног ослобођења Југославије (АВНОЈ), основана је Државна комисија за утврђивање злочина окупатора и њихових помагача, под председништвом др Душана Недељковића.² Најпре је деловала при Председништву Националног комитета ослобођења Југославије (НКОЈ), а после јануара 1946. при Влади Федеративне Народне Републике Југославије (ФНРЈ). Она није имала улогу тужилаштва нити суда, већ је настала „у циљу утврђивања одговорности, проналажења и привођења казни свих лица одговорних за злочине које су у Југославији починили и чине у току рата окупатори и њихови помагачи”.³ Унутрашња организација Државне комисије била је утврђена према територијалном принципу југословенске државе установљеном 29. новембра 1943. на Другом заседању АВНОЈ-а. Отуда су на терену свих шест федералних југословенских јединица основане надлежне земаљске комисије. Уз земаљску комисију за Хрватску деловала је, такође, Обласна комисија за Истру, док су на територији федералне Србије, осим земаљске комисије, деловале покрајинска комисија за Војводину, затим обласна комисија за Косово и Метохију и, у краћем периоду, обласна комисија за Санџак. На простору читаве државе укупно је постојало 65 окружних, 299 среских и 1.210 општинских комисија.⁴ Формирање ових

¹ *Административно-територијалне промене у НР Србији од 1834–1954. године*, Београд 1955, 55–57; *Уједнавена подела Демократије. Федеративне Југославије (без присаједињених крајева)*, Свеска 2, Београд 1945, 12–13; *Службени гласник Србије*, год. 1, бр. 28 (9. септембар 1945), 1–2. Пре доношења Закона о установљењу и устројству Аутономне Покрајине Војводине формирана је Комисија Председништва АВНОЈ-а за разграничење између Војводине и Хрватске, на челу са Милованом Ђиласом и која је установила границу између Федералне Хрватске и Аутономне Покрајине Војводине. О томе више: Александар Милетић, „Милован Ђилас и питање разграничења између Србије и Хрватске 1945. године”, *Историја и географија: сусрети и пројекција: темељски зборник радова*, Београд 2014, 241–261.

² *Службени лист ДФЈ*, 1/1945. Нешто више од месец дана раније, 20. октобра 1943, у Лондону је образована Комисија Уједињених нација за истраживање ратних злочина, док је десет дана касније, 30. октобра, у Москви усвојена Декларација о одговорности нациста за почињене злочине. (Алберт Вајс, „Рад комисије за утврђивање злочина окупатора и његових помагача”, *Анали Правног факултета у Београду*, 4/1961, 388).

³ *Службени лист ДФЈ*, 1/1945.

⁴ Оснивање земаљских комисија отпочело је крајем зиме 1944. Најпре је 19. фебруара образована Земаљска комисија за Словенију, док је 12. маја исто учињено у Црној Гори. Шест дана касније, 18. маја, основана је Земаљска комисија у Хрватској. У Босни и Херцего-

нижих комисија, као и именовање референата и сабирача доказа, стајало је у надлежности народноослободилачких одбора.⁵

Мада је процес прикупљања разноврсних материјала у вези са ратним злочинима отпочео непосредно поткрај 1943, по оснивању Државне комисије систематски рад у том погледу уследио је тек после израде *Правилника о раду Комисије* 8. маја 1944. и доношења *Уредбе Врховној штаба Народноослободилачке војске и партизанских одреда Југославије о војним судовима* 24. маја исте године. Годину дана касније, крајем јуна 1945, Министарство иностраних послова Демократске Федеративне Југославије (ДФЈ) упутило је молбу Државној комисији за израду статистичко-табеларног реферата као значајне допуне материјала југословенске делегације на предстојећој Конференцији мира у Паризу. На тај начин требало је утврдити „колико је жртава претрпео наш народ у овој рату било услед директних злочина самог окупатора било услед његових индиректних злочина преко [домаћих] издајника”.⁶ У вези с тим Државна комисија доставила је свим својим нижим комисијама формуларе које је према унапред припремљеним упутствима требало попунити до почетка августа исте године.⁷ Наведени формулари садржали су четири табеле, уређене према категоризацији злочина:

I – лишење живота (бомбардовањем цивилног становништва; стрељањем; вешањем; клањем; мрцварењем – пребијањем; касније наступила смрт као последица повреде, злостављањем – мучењем; смрт у логорима);

II – повреде тела (сакаћење; рањавање; мучење – злостављање, којим су нанете тешке повреде или здравље тешко нарушено; туча – лака и тешка телесна повреда; силовање);

III – повреде личне слободе (хапшење; интернирање у земљи; одвођење на принудни рад; принудно пресељење; одвођење у логоре ван земље);

IV – повреде имовине (спаљене или разорене куће и друге зграде; пљачка стоке и хране; пљачка фабрика и радњи; намештаја; пљачка одела).⁸

Прве три табеле имале су поткатеорије којима је дефинисана старосна и полна структура жртава („људи”, „жене”, „старци”, „деца”), док су почињоци злочина разврстани према националности („Немци у земљи”, „Немци у логорима ван Југославије”, „Мађари”, „Италијани”, „Албанци”, „Бугари”) или војној формацији којој су припадали („ушасте”, „Д. М.”,⁹ „љотићевци”,¹⁰

говини Земаљска комисија формирана је 1. јуна, а у Македонији 14. августа. На терену федералне Србије Земаљска комисија образована је 11. новембра. (Martina Grahek Ravančić, „Ustrojavanje organa nove vlasti: Državna/Zemaljska komisija za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača – organizacija, ustroj, djelovanje”, *Historijski zbornik*, 1/2013, 154; Архив Југославије (АЈ), фонд Државна комисија за утврђивање злочина окупатора и њихових помагача (110), фасцикла 1, документ 1; *Dokumenti iz istorije Jugoslavije*, том I, приредили проф. др Мiodrag Зећевић и Јован Р. Поповић, Београд 1996, 10; „Образована је Комисија за утврђивање ратних злочина”, *Глас Санџака*, бр. 2–3 (7. август 1944), 3; Вајс, *н. г.*, 388–392).

⁵ АЈ, 110–1–1; *Dokumenti iz istorije Jugoslavije*, приредили проф. др Мiodrag Зећевић и Јован Р. Поповић, I–IV, Београд 1996–2000, 1/10; „Образована је Комисија за утврђивање ратних злочина”, *Глас Санџака*, бр. 2–3, 7. август 1944, 3; Вајс, *н. г.*, 388–392.

⁶ АЈ, 110–49–1.

⁷ АЈ, 110–49–99.

⁸ АЈ, 110–49–10.

⁹ Припадници Југословенске војске у отаџбини.

¹⁰ Припадници Српског добровољачког корпуса.

„рупниковци”,¹¹ „СДС” или „недићевци”,¹² „четници К.[осте] П.[ећанца]”, „Муслиманска милиција”, „Специјална полиција”).

Почетком 1946. Државна комисија закључила је како „поједине комисије нису ни до данас послале ове податке, а неке су послале само делимично”, те да су добијени „подаци непотпуни, погрешни и уопште нереални”, тј. да су „небрижљиво прикупљени и формулари попуњавани од ока – напамет”. Отуда је тражено „да се поново прикупе сви статистички подаци”, уз напомену да „рад на овом послу мора бити најхитнији” и обављен уз „што више труда и савесности”.¹³ То је учињено до средине 1946. године. Ипак, иако су нови статистички подаци у значајној мери одступали од претходних, приказујући у бројним случајевима већи број жртава рата, Државна комисија је поново изразила сумњу у њихову веродостојност. Две године касније, сумирајући дотадашњи исход рада ове комисије, Душан Недељковић нагласио је како услед „субјективних недостатака” и „објективних потешкоћа [...] ни најупорнија настојања нису могла довести до стварног резултата”, закључујући да су статистички подаци „далеко испод стварности бројке људских жртава, које су народи Југославије заиста претрпели од ратних злочина”. Указао је, такође, на лошу сарадњу између истражних органа с једне и народних одбора и осталих нижих органа власти с друге стране, као и на недовољан број обученог људства за рад на терену.¹⁴

Државна комисија за утврђивање злочина окупатора и њихових помагача укинута је Указом Председништва ФНРЈ од 14. априла 1948. године. Њена архива предата је Врховном суду ФНРЈ.¹⁵ До тог тренутка Државна комисија прикупила је преко 900.000 пријава о ратним злочинима и злочинцима које су поднеле преживеле жртве и породице страдалих или других грађана. Донето је око 120.000 одлука према којима је око 65.000 лица било означено за „ратне злочинце, издајнике и народне непријатеље”.¹⁶

КОМИСИЈА ЗА УТВРЂИВАЊЕ ЗЛОЧИНА ОКУПАТОРА И ЊИХОВИХ ПОМАГАЧА У ВОЈВОДИНИ

Десет дана после усвајања одлуке АВНОЈ-а о оснивању Државне комисије за утврђивање злочина окупатора и њихових помагача, у распису Покрајинског народноослободилачког одбора Војводине од 10. децембра 1943, назначено је како ће народноослободилачки одбори на територији ове покрајине организовати „свугде Комисије за истраживање ратних злочина и кажњавање ратних криваца”. У надлежност ових комисија стајало је прикупљање података „о злочинима, убиствима, палежима, пљачки, силовању итд”, као и података „о одведеним [лицима] у логоре и у затворе”. Истовремено, требало је састављати „спискове о лицима одговорним за дела [...] били они

¹¹ Припадници колаборационистичких формација генерала Лава Рупника у Словенији.

¹² Припадници Српске државне страже.

¹³ АЈ, 110–49–99.

¹⁴ АЈ, 110–1–1.

¹⁵ Алберт Вајс, *н. г.*, 388–391.

¹⁶ АЈ, 110–1–1.

Немци, Мађари, Хрвати, Срби или ма које народности”. Наглашено је, притом, како „у исто време [...] треба водити евиденцију о оним Немцима, Мађарима итд. који су се добро држали према нашим поробљеним народима”.¹⁷ Три месеца касније, 13. марта 1944, у време конституисања Главног народно-ослободилачког одбора Војводине (ГНООВ), усвојена је одлука овог тела о оснивању „комисије за истраживање ратних злочина”.¹⁸ Како о њеном деловању нема трагова у сачуваним архивским изворима, остаје отворено питање да ли је наведена одлука спроведена у дело.

У документима саме Комисије за утврђивање злочина окупатора и њихових помагача у Војводини стоји како је она основана у сремском селу Мишковци 18. септембра 1944, под председништвом Спасоја Чобанског.¹⁹ Отпочела је са радом месец дана касније, 21. новембра, усвајањем одлуке ГНООВ-а којом је утврђена организациона структура и именовано десет њених чланова.²⁰ Од тог тренутка дужност председника обављао је Петар Мијачевић, а после 30. септембра 1946. Андрија Карделис. Седиште Комисије налазило се у Новом Саду.²¹

Унутрашњу организациону структуру покрајинске комисије за Војводину чинила су најпре четири (од 13. децембра 1944), затим пет (од 22. јануара 1945) и, коначно, три одсека (од 17. маја 1945). У погледу територијалне организације, читаво подручје које је стајало у надлежности Комисије било је подељено на окружна повереништва, чији се број временом такође мењао.²² У њиховом саставу налазила су се среска статистичка већа и месна повереништва. Сем тога, унутар Комисије деловало је седам анкетних комисија,²³ са задатком спровођења „анкете о свим масовним злочинима окупатора и његових помагача извршеним за време окупације и обрада истих кроз елаборате”.²⁴

Најобимније ангажовање на терену имала су месна повереништва, чији су службеници „ишли од куће до куће и сакупљали податке о ратним зло-

¹⁷ Цит. према: *Белешка о архивском фонду 183 – Комисија за утврђивање злочина окупатора и њихових помагача у Војводини (1944–1948)*, Нови Сад 1992, 20.

¹⁸ Цит. према: *Истио*, 21.

¹⁹ Архив Војводине (АВ), фонд Комисија за утврђивање злочина окупатора и њихових помагача у Војводини (Ф. 183), фасцикла 828/1947. Према једном распису ГНООВ-а, Комисија за утврђивање злочина окупатора и њихових помагача у Војводини основана је 17. септембра 1944. (*Белешка о архивском фонду 183 – Комисија за утврђивање злочина окупатора и њихових помагача у Војводини (1944–1948)*, Нови Сад 1992, 21).

²⁰ АВ, фонд Главни народноослободилачки одбор Војводине (Ф. 169), 30/1944.

²¹ АВ, Ф. 183, 828/1945.

²² Према извештају о раду покрајинске комисије од 30. августа 1947, укупно је деловало седам окружних повереништва са седиштима у Новом Саду, Сомбору, Суботици, Зрењанину, Панчеву, Сремској Митровици и Земуну, као и Одељак окружног повереништва у Вуковару. Окружно повереништво у Новом Саду имало је надлежност над територијом срезова Новосадског, Тителског, Жабалског, Старобеческог, Бачкопаланачког и Кулског (АВ, Ф. 183, 828/1945).

²³ Анкетна комисија за Бачку и Барању, Анкетна комисија за Банат, Анкетна комисија за Срем, Анкетна комисија за испитивање злочина у логору на Сајмишту, Анкетна комисија за Немце, Анкетна комисија за испитивање злочина извршених према Словацима, Анкетна комисија за испитивање злочина извршених према Јеврејима. Све наведене комисије имале су у свом саставу више среских експозитура (АВ, Ф. 183, 828/1945).

²⁴ АВ, Ф. 183, 828/1945.

чинцима, о ратним злочинима, жртвама као и о штети". У извештајима о раду покрајинске Комисије стајало је како је „тај рад [...] наилазио на доста потешкоћа", понајвише у погледу „недостатка у квалификованом особљу". У повереништвима су неретко радиле „такове особе чија је писменост била врло незнатних размера", док други „често пута нису довољно исправно схватили свој задатак". Сем тога, месна повереништва „могла су извршити само онолико посла, колико су им то стварне прилике омогућавале, наиме, могла су саслушати само онолико лица, колико су се у даном тренутку затекла на подручју тога повереништва".²⁵

Комисија за утврђивање злочина окупатора и њихових помагача у Војводини укинута је 1. новембра 1947. одлуком Председништва владе ФНРЈ од 20. октобра исте године којом су укинуте и све земаљске комисије. Наведеном одлуком предвиђено је да архиве, регистри, картотека, елаборати и остали материјали ових комисија буду предати јавним тужилаштвима надлежних република.²⁶ Одлука о укидању покрајинске комисије потврђена је решењем Главног извршног одбора Народне скупштине Аутономне Покрајине Војводине од 5. новембра 1947. године.²⁷ До средине исте године њени службеници прикупили су 2.725 оригиналних докумената и 39 преписа докумената из „непријатељских извора", сабрали су 416.327 пријава оштећених лица, саставили 3.567 записника о саслушању сведока и 28 записника о вештачењу. Укупно су донесене 2.184 одлуке „против страних злочинаца" и 6.654 „против домаћих издајника".²⁸

АНАЛИЗА ЖРТАВА ПРЕМА ПОДАЦИМА ДРЖАВНЕ КОМИСИЈЕ ЗА УТВРЂИВАЊЕ ЗЛОЧИНА ОКУПАТОРА И ЊИХОВИХ ПОМАГАЧА

Као што смо већ поменули, статистичке табеле са подацима о жртвама су прикупљане у два наврата. За Новосадски округ и припадајуће срезове грађа је делимично сачувана и налази се у већ поменутом фонду Државне комисије у Архиву Југославије (Фонд 110, фасцикла бр. 73). Од података који су прикупљани крајем 1945, сачувана је већина табела, недостају само за Град Нови Сад. Од података који су прикупљани 1946. сачуван је само један општи преглед по срезовима жртава „лишених живота", као и бораца погинулих у Народноослободилачкој војсци. Због различитих начина навођења (килограми, литри, динари...) које намеће тешкоће у поређењу, нећемо у раду анализирати табеле које носе назив „Повреде имовине".

На пописним табелама из 1945. године подаци су приказани према починиоцима, начину страдања и полно-старосној категорији жртве („људи", „жене", „старци", „деца"). Анализираћемо жртве према све три наведене категорије. У Новосадском округу је пописано 6.549 особа „лишених живота". Пошто је на територији Аутономне Покрајине Војводине пописана 30.201 жртва, то значи да је, према уделу, из Новосадског округа било 21,68%

²⁵ АВ, Ф. 183, 4169/1945.

²⁶ АВ, Ф. 183, 1058/1947.

²⁷ АВ, Ф. 183, 1067/1947.

²⁸ АВ, Ф. 183, 828/1945.

жртва.²⁹ Највећи број жртва је убијен „стрелјањем” (4.065 односно 62,07%). „Бомбардовањем цивилног становништва” је страдало 36 (0,55%), „вешањем” 32 (0,49%), „клањем” 29 (0,44%), „мрцварењем (пребијањем)” 75 (1,15%), код 167 (2,55%) је „касније наступила смрт као последица повреде”, „смрт у логорима” је снашло 330 (5,04%) жртва, а 1.815 (27,71%) је „умрло или нестало као политички кривци, принудно мобилисани или на принудном раду” (додато од стране пописивача). Међу починиоцима злочина, као далеко најодговорније, истичу се мађарске окупаторске формације, које су у табелама наведене само као „Мађари”. Оне су биле одговорне за чак 5.526 (84,38%) „лишених живота”. Након тога следе „Немци у логорима ван Југославије” – 736 (11,24%), „ушаше” – 180 (2,75%), „Немци у земљи” – 95 (1,45%), припадници Југословенске војске у отаџбини, који су у табелама навођени скраћеницом „Д. М.” – 9 (0,14%) и италијанске окупаторске формације, које су биле одговорне за смрт три особе (0,05%). Према полно-старосној структури, у којој су жртве подељене у четири групе изнад наведене категорије, највећи број су били „људи”, односно претпостављамо, особе мушког пола у одраслом, али не старачком добу (4.462 односно 68,13%). Као „жене” класификовано је 1.486 (22,69%) жртва, „стараца” је било 185 (2,82%) и „деце” 416 (6,35%).³⁰

Сачуване су и све среске табеле, осим за Град Нови Сад, за који смо резултате добили одузимањем збира жртва са сачуваних среских табела од укупног броја жртва, који је наведен у окружној табели. У Бачкопаланачком срезу је пописано 235 „лишених живота”. Као најодговорнији починиоци злочина наведени су „Немци у логорима ван Југославије” (149 односно 63,40%), а потом следе: „Мађари” 75 (31,91%), „ушаше” 7 (2,98%) и „Немци у земљи” 4 (1,70%).³¹ У Кулском срезу је пописана 481 жртва. Убедљиво највише злочина починили су „Мађари” (430 односно 89,40%), а још су као починиоци наведени: „Немци у логорима ван Југославије” 43 (8,94%), „Немци у земљи” 7 (1,46%) и „Д. М.” 1 (0,21%).³² У Новосадском срезу су евидентираних 694 жртве. Највише злочина су починили „Мађари” (458 односно 65,99%), а након њих редом следе: „ушаше” 166 (23,92%), „Немци у земљи” 59 (8,50%), „Д. М.” 8 (1,15%) и „Италијани” 3 (0,43%).³³ У Старобечејском срезу је пописана 1.141 жртва, а за највише злочина били су одговорни „Мађари” (713 односно 62,49%). Још су као починиоци наведени „Немци у логорима ван Југославије” 426 (37,34%) и „Немци у земљи” 2 (0,18%).³⁴ У Тителском срезу је пописано 618 жртва, а као готово искључиви починиоци наведени су „Мађари” (617 односно 99,84%). За само једну жртву (0,16%) наведени су као одговорни „Немци у земљи”.³⁵ Највише „лишених живота” забележено је у Жабалском срезу, чак 1.863. Као и у већини округа, најодговорнији починиоци злочина били су „Мађари” (1.842 односно 98,87%), а наведени су још

²⁹ АЈ, 110–73–3. Највећи број жртва у Војводини регистрован је у Сремском (14.431), а најмањи у Сомборском округу (268).

³⁰ АЈ, 110–73–5.

³¹ АЈ, 110–73–9.

³² АЈ, 110–73–61.

³³ АЈ, 110–73–101.

³⁴ АЈ, 110–73–157.

³⁵ АЈ, 110–73–181.

и „Немци у логорима ван Југославије” (20 односно 1,07%) и „Немци у земљи” (1 односно 0,05%).³⁶ Пописни резултати за Град Нови Сад нису сачувани, али смо их простим одузимањем реконструисали. Таквом методом дошли смо до закључка да је у Граду Новом Саду било 1.517 жртава, а починиоци злочина су били редом: „Мађари” (1.391 односно 91,69%), „Немци у логорима ван Југославије” (98 односно 6,46%), „Немци у земљи” (21 односно 1,38%) и „ушаше” 7 (0,46%). На графикану испод представљена је територијална расподела жртава у округу.

Графикон бр. 1. Табела „Лишење живота” према подацима из 1945. (по срезовима)

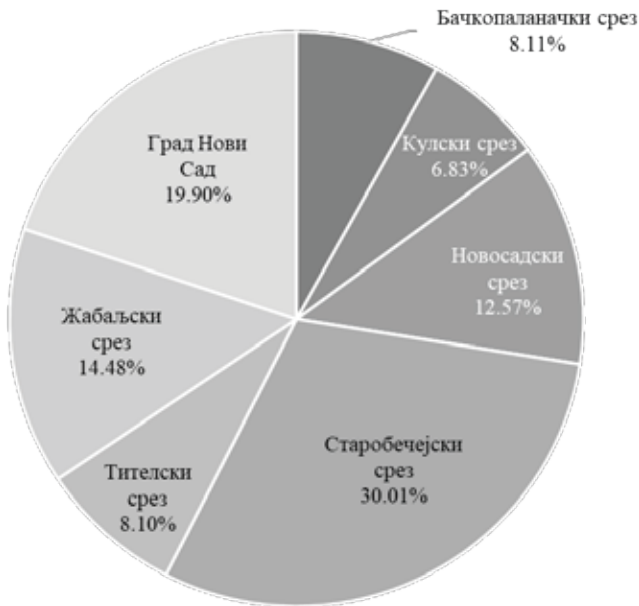
Друга статистичка табела бележила је „повреде тела”. У Новосадском округу су укупно забележена 5.682 злочина такве врсте. Пошто је на територији АП Војводине евидентирано 25.516 „повреда тела”, удео злочина ове врсте из Новосадског округа јесте 22,27%.³⁷ Од наведеног броја, „осакаћено” је 26 особа (0,46%), „рањено” 40 (0,70%), „мучено-злостављано” 3.797 (66,83%), доживело „лаку и тешку телесну повреду” 1.810 (31,85%) и „силовано” 9 жена (0,16%). За огромну већину злочина биле су одговорне мађарске окупаторске формације (5.602 односно 98,59%). Као починиоци још су наведени: „Немци у земљи” 37 (0,65%), „ушаше” 34 (0,60%), „Немци у логорима ван Југославије” 7 (0,12%) и „Д. М.” 2 (0,04%). Полно-старосна структура била је следећа: „људи” 4.351 (76,58%), „жене” 1.092 (19,22%), „старци” 50 (0,88%) и „деца” 189 (3,33%).³⁸

³⁶ АЈ, 110–73–221.

³⁷ АЈ, 110–73–3.

³⁸ АЈ, 110–73–6.

У Бачкопаланачком срезу пописана је 461 „повреда тела”. Као починиоци злочина наведени су „Мађари” (456 односно 98,92%) и „Немци у земљи” 5 (1,08%).³⁹ У Кулском срезу пописано је 388 „повреда тела”, а починиоци су били: „Мађари” 376 (96,91%) и „Немци у земљи” 12 (3,09%).⁴⁰ У Новосадском срезу евидентирано је 714 „повреда тела”. Далеко највише су их починили „Мађари” (684 односно 95,80%), а још су наведени као починиоци: „Немци у земљи” 15 (2,10%), „ушаше” 14 (1,96%) и „Д. М.” 1 (0,14%).⁴¹ У Старобечејском срезу евидентирано је 1.705 „повреда тела” и све су их починиле мађарске окупаторске формације.⁴² У Тителском срезу пописано је 460 „повреда тела”. И овде су као једини починиоци наведени „Мађари”.⁴³ У Жабаљском срезу евидентирана су 823 злочина која су окарактерисана као „повреде тела” и такође су, као и у претходна два среза, за све као одговорни наведени „Мађари”.⁴⁴ Као и у случају табеле „лишење живота”, за Град Нови Сад податке о броју „повреда тела” добили смо одузимањем збира средских од окружне табеле. На тај начин смо закључили да је у Граду Новом Саду евидентирано 1.131 „повреда тела”, док су починиоци били: „Мађари” (1.098 односно 97,08%), „ушаше” 20 (1,77%), „Немци у логорима ван Југославије” 7 (0,62%), „Немци у земљи” 5 (0,44%) и „Д. М.” 1 (0,09%). Испод текста је структура по срезовима представљена графички.

Графикон бр. 2. Табела „Повреде тела” према подацима из 1945. (по срезовима)

³⁹ АЈ, 110–73–10.

⁴⁰ АЈ, 110–73–62.

⁴¹ АЈ, 110–73–102.

⁴² АЈ, 110–73–157.

⁴³ АЈ, 110–73–182.

⁴⁴ АЈ, 110–73–222.

Последње статистичке табеле из 1945. године које ћемо анализирати јесу табеле у којима су прикупљани подаци о „повредама личне слободе”. У Новосадском округу је укупно евидентирано 44.344 таква злочина. Пошто је у целокупној Војводини евидентирано 212.036 „повреда личне слободе”, удео ових злочина из Новосадског округа износи 20,91%.⁴⁵ Структура према начину извршења била је: „хапшење” 7.609 (17,16%), „интернирање у земљи” 90 (0,20%), „одвођење на принудни рад” 16.426 (37,04%), „принудно пресељење” 9.937 (22,41%), „одвођење у логоре ван земље” 2.004 (4,52%), „одвођење у логоре у земљи” 5.084 (11,46%), „принудна мобилизација” 3.194 (7,20%). Далеко најбројнији починиоци „повреда личне слободе” наведени су „Мађари” са 42.402 почињена злочина, што је чинило чак 95,62% од укупног броја злочина. Још су као починиоци наведени „Немци у земљи” (1.881 односно 4,24%) и „усташе” 61 (0,14%). Анализирајући жртве према полно-старосној категорији закључујемо да је, као и у претходним статистичким табелама, највећи број припадао категорији „људи” 31.862 (71,85%). Као „жене” класификовано их је 7.710 (17,39%), „стараца” је било 528 (1,19%), а „деце” 4.244 (9,57%).⁴⁶

Укупно 4.370 „повреда личне слободе” пописано је у Бачкопаланачком срезу. Далеко највише су их починили „Мађари” (4.209 односно 96,32%), а још су као починиоци наведени „Немци у логорима ван Југославије” (156 односно 3,57%) и „Немци у земљи” 5 (0,11%).⁴⁷ У Кулском срезу евидентирано је 5.429 „повреда личне слободе” Мађарске окупаторске формације су наведене као починиоци за 5.419 (99,82%), а „Немци у земљи” за 10 (0,18%) злочина ове врсте.⁴⁸ Највећи број анализираних злочина у оквиру округа евидентиран је у Новосадском срезу 9.911. У вршењу злочина највише су се истакли „Мађари” 9.811 (98,99%), а још су наведени „Немци у земљи” 83 (0,84%) и „Италијани” 17 (0,17%).⁴⁹ У Старобечејском срезу су евидентирани 7.482 „повреде личне слободе”. „Мађари” су били најодговорнији са 7.056 (94,31%) почињених злочина, а још су као починиоци наведени „Немци у логорима ван Југославије” 426 (5,69%).⁵⁰ У Тителском срезу је евидентирана 6.081 „повреда личне слободе” и за све су као одговорни починиоци наведени „Мађари”.⁵¹ Коначно, у Жабаљском срезу је пописано 4.959 „повреда личне слободе”. „Мађари” су починили чак 4.950 (99,82%), а још су као починиоци наведене „усташе” 9 (0,18%).⁵² Као и у претходним ситуацијама, и код „повреда личне слободе” није сачувана табела за Град Нови Сад. Одузимањем збира среских табела од окружне долазимо до закључка да је у Граду Новом Саду почињено 6.112 „повреда личне слободе”. Међутим, структуру по починиоцима нам није могуће утврдити због утврђених нелогичности у анализама среских и окружне табеле. Наиме, као што смо већ навели,

⁴⁵ АЈ, 110–73–3.

⁴⁶ АЈ, 110–73–7.

⁴⁷ АЈ, 110–73–11.

⁴⁸ АЈ, 110–73–63.

⁴⁹ АЈ, 110–73–103.

⁵⁰ АЈ, 110–73–159.

⁵¹ АЈ, 110–73–183.

⁵² АЈ, 110–73–223.

у окружној табели су као починиоци наведени „Мађари”, „Немци у земљи” и „ушаше” док се у среским табелама међу починиоцима налазе „Немци у логорима ван Југославије” (Бачкопаланачки и Старобечејски срез) и „Италијани” (Новосадски срез). Немамо логично објашњење за овакав диспаритет, осим евентуалне непажње пописивача. На Графикону број 3, у тексту испод представљена је територијална структура „повреда личне слободе”.

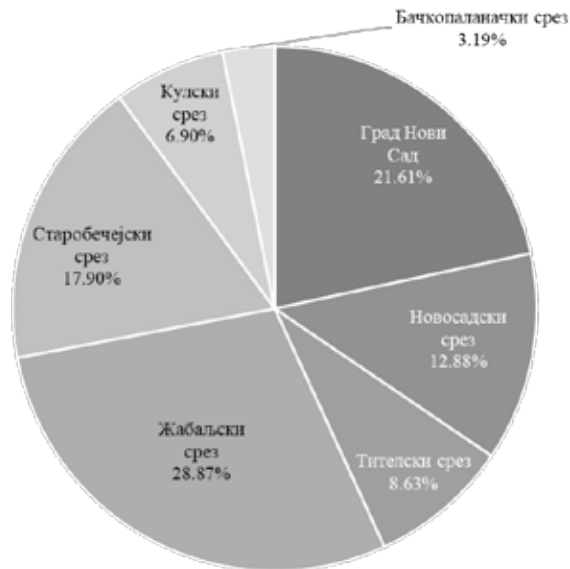

Графикон бр. 3. Табела „повреде личне слободе” према подацима из 1945. (по срезовима)

Као што смо већ навели, статистички подаци о жртвама прикупљани су у два наврата. Од података који су прикупљани 1946. године, за Новосадски округ је сачувана једна збирна табела на којој су по срезовима наведене жртве, као и особе које су погинуле као борци Народноослободилачке војске, односно партизанског покрета. Укупно су пописана 6.764 цивила, као и 745 бораца, односно укупно 7.509 жртава Другог светског рата на овом простору. У табели нису наведени подаци о починиоцима, већ само начин страдања и полно-старосна категорија. На простору целог округа, од 6.764 цивила, 4.603 (68,05%) било је „лишених живота”, 1.301 (19,23%) је страдао „у логорима у земљи или изван земље”, 561 (8,29%) „на принудном раду у земљи или изван земље” и 299 (4,42%) је страдало као „мобилисано (било од окупатора или од квислиншке владе)”. Полно-старосна структура била је следећа: „људи” 4.499 (66,51%), „жене” 1.292 (19,10%), „старци” 460 (6,80%) и „деца” 513 (7,58%).⁵³

⁵³ АЈ, 110–73–4. Треба напоменути да је начин страдања другачије конципиран него у статистичким табелама из 1945. године. У оквиру категорије „лишених живота” на овој табели наведене су поткатегије: „бомбардовањем цивилног становништва”, „стрелашњем”, „вешањем”, „клањем”, „мрцварењем-мучењем”, „спалјивањем”, „глађу” и „гушењем гасом”. У оквиру категорије „у логорима у земљи или изван земље” постоје поткатегије: „убије-

У Граду Новом Саду евидентиране су 1.462 жртве. Од тога је 1.152 (77,80%) било „лишених живота”, 205 (14,02%) је страдало „у логорима”, 98 (6,70%) „на принудном раду” и 7 (0,48%) као „мобилисани”. Укупно 871 жртва је евидентирана у Новосадском срезу, од чега је било 611 (70,15%) „лишених живота”, 101 (11,60%) је страдао „у логорима”, 83 (9,53%) „на принудном раду” и 76 (8,73%) као „мобилисани”. У Тителском срезу су пописане 584 жртве. Структура је била следећа: 435 (74,49%) „лишених живота”, 78 (13,36%) „у логорима”, 40 (6,85%) „на принудном раду” и 31 (5,31%) је страдао као „мобилисан”. Највише страдалих у оквиру округа је пописано у Жабалском срезу (1.953). Од тога је „лишених живота” 1.651 (84,54%), „у логорима” 173 (8,86%), „на принудном раду” 100 (5,12%) и као „мобилисани” 29 (1,48%). У Старобечејском срезу је евидентирано 1.211 жртава. Као „лишених живота” категорисано је 484 (39,97%), „у логорима” је страдало 506 (41,78%), „на принудном раду” 152 (12,55%) и као „мобилисани” 69 (5,70%). У Кулском срезу је евидентирано 467 жртава, од чега 170 (36,40%) „лишених живота” 169 (36,19%) „у логорима”, 71 (15,20%) „на принудном раду” и 57 (12,21%) као „мобилисани”. У последњем анализираном, Бачкопаланачком срезу, евидентирано је најмање жртава (216). Од тога је 100 (46,30%) било „лишених живота”, 69 (31,94%) је страдало „у логорима”, 17 (7,87%) „на принудном раду” и 30 (13,89%) као „мобилисани”.⁵⁴

Графикон бр. 4. Страдали цивили у Новосадском округу према подацима из 1946. (по срезовима)

них”, „умрлих” и „несталих”. У оквиру категорије „на принудном раду у земљи или изван земље” постоје поткатегије: „убијених”, „погинулих”, „умрлих” и „несталих”. И коначно, у оквиру категорије „од мобилисаних (било од окупатора или од квислиншке владе)” постојале су поткатегије: „убијених”, „погинулих”, „умрлих” и „несталих”.

⁵⁴ АЈ, 110–73–4.

Највише страдалих партизанских бораца је потицало из Новосадског среза, 171 (22,95%), а најмање из Тителског среза, 86 (11,54%). Из Жабалског је било пореклом 138 (18,52%), Старобечејског 102 (13,69%), Кулског 133 (17,85%) и Бачкопаланачког среза 115 (15,44%).⁵⁵

АНАЛИЗА ЖРТАВА У НОВОСАДСКОМ ОКРУГУ ПРЕМА ПОДАЦИМА ПОПИСА ЖРТАВА РАТА

Најорганизованијем и најсистематичнијем пописивању жртава Другог светског рата приступило се након одлуке Савезног извршног већа од 11. маја 1964. године. Организацијом пописа су руководиле пописне комисије на челу са Савезном пописном комисијом, која је формирана 17. јуна 1964, а њој су биле подређене републичке, средње и општинске пописне комисије. Попис је почео у новембру 1964. и требало је да се заврши до краја исте године, али је у неким местима, углавном већим градским центрима, где је дошло до пропуста, настављен све до априла 1965. године. У организацији и извођењу пописа учествовало је око 30.000 људи, од чега око 25.000 пописивача. Методолошким поставкама требало је да се пописом обухвати „сваки држављанин Југославије који је у периоду од 6. априла 1941. до 15. маја 1945. године” био жртва „фашистичког терора, односно жртва рата”. У поставкама су наведене категорије жртава које ће бити пописиване:

- интернирани, затварани, депортовани, одведени на присилни рад или заробљени, без обзира да ли су убијени, погинули, умрли, нестали или преживели терор;

- погинули припадници Југословенске војске у периоду од 6. априла до 7. јула 1941. године;

- погинули припадници НОВ и ПОЈ или савезничких војних формација до 15. маја 1945. и они који су од последица рањавања, повреда или болести задобијених у рату умрли до 15. маја 1946. године;

- погинули цивили у бомбардовању од 6. априла 1941. до 15. маја 1945. године;

- цивили убијени у директном терору непријатеља (окупатора) и њихових сарадника у периоду од 6. априла 1941. до 15. маја 1945. године.

У западним деловима земље, у Словенији, Хрватској и Босни и Херцеговини, попис је углавном спроведен обиласком домаћинстава, због чега су резултати били поузданији. Ипак, констатовано је да је у неким деловима земље било доста потешкоћа због интензивних миграција. Међу пописивачима и организаторима пописа, поред статистичких органа, били су и представници борачких, друштвених и партијских организација, као и војске. Овим пописом су на простору Југославије обухваћене 1.007.172 особе, од чега 597.323 особе које су изгубиле живот и 509.849 преживелих жртава рата. Од овога броја, на простору Аутономне Покрајине Војводине, пописано је 41.370 особа које су изгубиле живот и 65.957 преживелих жртава рата. У предговору књиге са резултатима пописа, која је објављена за интерну употребу

⁵⁵ Исто.

1966. године, даје се процена да је пописом обухваћено између 56% и 59% од оних које је требало пописати, односно да се сматра да је стварни број жртава рата које су изгубиле живот између 1.016.000 и 1.066.000 особа.⁵⁶

Сврха пописа била је подношење одштетног захтева према тадашњој Савезној Републици Немачкој. Попис је суштински имао идеолошку компоненту, што ће се касније испоставити као његов најозбиљнији недостатак, пошто је одлучено да се не пописују лица која су „погинула у киселинским организацијама”. Пошто је број пописаних био далеко испод пријављених жртава рата Репарационе комисије (1.700.000), те да због тога попис није испунио своју првобитну намеру наплате ратне штете, на његово коришћење је стављена забрана и комплетан пописни материјал је дат на чување у Архив Југославије. Забрана је трајала до 1992. године, односно до распада југословенске државе. Од 1995. године Савезни завод за статистику је уз асистенцију Музеја жртава геноцида отпочео систематску ревизију пописа. Ова ревизија је подразумевала идентификацију нових жртава, најпре оних које са намером нису пописиване (колаборационисти, припадници немачке мањине), проверу постојећих података, брисање дуплих уноса, утврђивање починилаца злочина, утврђивање броја страдалих Рома и др. Ова ревизија је до 1998. обављана у Савезном заводу за статистику, а од 2003. године у Музеју жртава геноцида. Оваквом ревизијом број жртава је увећан за око 60.000.⁵⁷

Карта бр. 2. Административна подела бившег простора Новосадског округа средином 60-их година XX века

⁵⁶ *Žrtve rata 1941–1945. (rezultati popisa)*, Beograd 1966, 5–7.

⁵⁷ Dragan Ž. Cvetković, *Gubici pripadnika partizanskog pokreta sa teritorije Jugoslavije 1941–1945. (doktorska disertacija)*, Beograd 2016, 6–11; Драган Цветковић, „Геостатистичка анализа губитака цивила окупиране Србије претрпљених током 1941. г.”, *Србија 1941. Јогу-не*, Крагујевац 2023, 192–193. (Видети: Mihael Sobolevski, „Prešućena istina – žrtve rata na području bivše Jugoslavije 1941.–1945. prema popisu iz 1964. godine”, *Časopis za suvremenu povijest*, 2–3 (1993), 87–114).

Када је попис вршен, Новосадски округ више није постојао као административна јединица. Простор који је он раније сачињавао је заузимало десет општина. Дакле, резултате Државне комисије ћемо упоредити са резултатима Пописа жртава рата сачињеног на територијама општина Кула, Врбас, Бачка Паланка, Бачки Петровац, Србобран, Бечеј, Темерин, Жабал, Тител и Нови Сад (Карта бр. 2).⁵⁸ Поред жртава које су изгубиле живот, на овом попису су евидентирани и преживеле жртве рата, па ћемо и њих анализирати.

На простору десет наведених општина, по Попису жртава рата евидентирано је укупно 10.594 жртве рата које су изгубиле живот. Од укупног броја жртава са простора Србије (147.025), овај број је имао удео од 7,21%, а од броја жртава са простора Војводине (41.370) удео од 25,61%. Од тог броја њих 7.760 (73,25%) је било мушког, а 2.834 (26,75%) женског пола. Према начину страдања структура је следећа: у интернацији 3.124 (29,49%), у затвору 675 (6,37%), у депортацији 287 (2,71%), на принудном раду 555 (5,24%), у директном терору 3.706 (34,98%), у заробљеништву (припадници Војске Краљевине Југославије) 55 (0,38%), у заробљеништву (припадници Народноослободилачког покрета) 40 (0,38%), у борбама од 6. априла до 7. јула 1941. године 96 (0,91%), у Народноослободилачкој борби 1.591 (15,02%), приликом борби и бомбардовања 190 (1,79%), остале категорије 75 (0,71%) и непознат начин страдања је био за 125 (1,18%). Највећи број жртава, више од половине, потицао је из Општине Нови Сад, 5.367 (50,66%). Из Општине Жабал биле су 1.763 (16,64%), Бачка Паланка 613 (5,79%), Бечеј 571 (5,39%), Тител 487 (4,60%), Темерин 447 (4,22%), Кула 411 (3,88%), Србобран 340 (3,21%), Врбас 307 (2,90%) и Бачки Петровац 288 (2,72%).⁵⁹

На крају, анализираћемо и преживеле жртве рата које су на овом попису такође евидентирани. У наведених десет општина пописано је 18.417 преживелих жртава рата. Од укупног броја жртава са простора Србије (203.735), ово је представљало удео од 9,04%, а са простора Војводине (65.957) удео од 27,92%. Огромна већина жртава била је мушког пола, 14.700 (79,82%), док је жена било 3.717 (20,18%). Према начину страдања делили су се на: интернирце (3.076 односно 16,70%), затворенике 1.113 (6,04%), депортирце 4.943 (26,84%), ратне заробљенике Војске Краљевине Југославије 3.930 (21,34%), ратне заробљенике НОП-а 99 (0,54%), принудне раднике 5.248 (28,50%), а за осморо није утврђена категорија (0,04%). Највећи број преживелих жртава рата пописано је у Општини Нови Сад (6.272 односно 34,06%), затим у општинама Кула 2.438 (13,24%), Бачка Паланка 1.695 (9,20%), Тител 1.482 (8,05%), Жабал 1.386 (7,53%), Бечеј 1.345 (7,30%), Темерин 1.104 (5,99%), Бачки Петровац 983 (5,34%), Србобран 948 (5,15%) и Врбас 764 (4,15%).⁶⁰

* * *

Иако корисни за добијање опште представе о жртвама Другог светског рата, као примарни историјски извори, сматрамо да оба наведена пописа

⁵⁸ „Закон о изменама Закона о подручјима општина и срезова у Народној Републици Србији”, *Службени гласник*, бр. 45/62. (17. новембар 1962), 1–11.

⁵⁹ *Žrtve rata 1941–1945. (rezultati popisa)*, 37.

⁶⁰ *Isto*, 73–74.

жртава имају значајних недостатака. Попис Државне комисије, иако покренут док су сећања још била свежа, рађен је веома површно – што се у интерним документима и признаје, а врло је јасно и из великог броја начињених грешака. Попис Савезног завода за статистику је спроведен од најстручније институције у земљи – али се мора признати да је прилично „закаснио”, будући да су многа сећања избледела, а и многе жртве нису више биле живе, нити је ико од познаника и сродника могао да их пријави. Оба пописа имају и велику методолошку грешку у самим полазним премисама. Наиме, њихови покретачи наступали су из идеолошког угла и нису пописивали жртве из поражених војних формација у Другом светском рату, нити су као жртве препознате особе страдале од победничког, Народноослободилачког покрета.

ORIGINAL SCIENTIFIC PAPER

Received: 2024/9/20

Accepted: 2024/9/24

NEBOJŠA STAMBOLIJA, PhD, Senior Research Associate
Institute for Contemporary History
Trg Nikole Pašića 11, Belgrade, Serbia
E-mail: nstambolija@yahoo.com

BORIS TOMANIĆ, PhD, Research Associate
Institute for Contemporary History, Trg Nikole Pašića 11, Belgrade, Serbia
E-mail: borisbox62@gmail.com

DUŠAN BOJKOVIĆ, PhD, Research Associate, Senior Archivist
The Archives of Yugoslavia, Vase Pelagića 33, Belgrade, Serbia
E-mail: dsnbojkovic@gmail.com

STATISTICAL ANALYSIS OF THE VICTIMS OF THE SECOND WORLD WAR IN NOVI SAD DISTRICT: AN ATTEMPT AT QUANTIFICATION ON THE BASE OF AVAILABLE CENSUSES

SUMMARY: According to the first administrative division after the Second World War, the district of Novi Sad (okrug) consisted of six counties (srez): Bačkopalanački, Kulski, Novosadski, Starobečejski, Titelski and Žabaljski. The first systematic investigation into the crimes committed during the occupation after the liberation was entrusted to the State Commission for the Investigation of Crimes Committed by the Occupiers and Their Abettors. This commission was established at the second session of the AVNOJ in Jajce. The paper statistically analyses the victims in the district of Novi Sad according to the perpetrators, geographical origin and type of suffering. In addition to the victims, “bodily injuries” as well as “violations of personal freedom” are also analyzed. In the first census in 1945, there were 6,549 victims registered in the Novi Sad district. The Hungarian occupying forces were identified as the main perpetrators of the crimes. As this census was only carried out superficially, the process was repeated at the beginning of 1946. The new census recorded 6,764 victims in the area in question. The systematic census of war victims was initiated by the Federal Executive Council in 1964. Due to the passage of time and the ideological component, it is assumed that its scope was 56–59% of the actual victims. In ten municipalities that had previously formed the Novi Sad district, 10,594 war victims who lost their lives and 18,417 victims who survived the war

were registered. Although both counts are useful to get a general picture of the victims of the Second World War, the authors believe that both victim counts have significant shortcomings, mainly due to their ideological component. Nevertheless, the results of both censuses are an indispensable source for the quantification of war crimes at the territory of Serbia and Yugoslavia.

KEYWORDS: The Second World War; War crimes; State commission for determining the crimes of the occupiers and their abettors; provincial commission for Vojvodina; Federal Census Commission; Vojvodina; Novi Sad district; Novi Sad.